

Hakiki Anlamda Yaratıcı Yıkım*

Tyler Cowen**

Saddam Hüseyin'in 54. doğum gününde, doğum günü şarkısı olarak Frank Sinatra'dan "My Way"i seçmiş olması gerçeğini nasıl anlamlandırmamız gerekir?

Kültürel konularda kötümser bir duruşa sahip olanlar ve küreselleşme muhalifleri bu tip tuhaf bir tercihi, bir tehlike işareti veya üzerinde durmaya bile değmeyen bir konu olarak değerlendirerek, kâr odaklı, bayağı Amerikan pop müziğinin, "otantik" yerli/etnik müziğin yerini aldığı bir başka vaka olarak görme eğiliminde olacaktırlar. Sol cemaatta yer alan, siyaset bilimci Benjamin Barber, kalitesiz Amerikan mallarını uzak topraklara acımasızca ihraç eden "kansız/ruhsuz kâr iktisadı" "McWorld"un, yayılmasını eleştirir. Sağ cemaatta, filozof John Gray gibi muhafazakârlar ise, serbest ticaretin kültürel değerleri homojenleştirip, standartları aşağı çekerken, yerel gelenekleri yok ettiği yönünde kaygı duyar.

Ekonomist Tyler Cowen *Creative Destruction: How Globalization is Changing the World Cultures* (Yaratıcı Yıkım: Küreselleşme Dünya Kültürlerini Nasıl Değiştiriyor) (Princeton University Press) adlı son ve önemli kitabında çok

* "Really Creative Destruction", *Reason Magazine*, August-September 2003. (Interviewed by Nick Gillespie)

** İktisat profesörü, George Mason University.

da Washington D.C. için geniş kapsamlı ve sürekli yenilenen etnik yemek rehberi sunan web sayfasının da sahibidir. Çok yakın bir zamanda –kültürler arası ticarete olan ilgisi ile aynı doğrultuda- Cowen, Rusya doğumlu bir avukat olan Natasha Chernyak ile evlendi.

Editör Nick Gillespie, Nisan ayında Cowen ile bir mülâkat gerçekleştirdi.

Creative Destruction (Yaratıcı Yıkım)'da bahsettiğiniz kültürel mübadele ve melezleşmenin özelliklerini ortaya koyan bir örnek verir misiniz?

Belirtilmesi gereken ilk nokta, *bütün* örneklerin bunu tanımladığıdır. Sorun sadece bunun ne kadarını bizim hâlihazırda kavradığımızdır. Bir kitaba bakın ve kağıdın nereden geldiğini, basım yerinin neresi olduğunu, kitaptaki fikirlerin nereden kaynaklandığını kendinize sorun. Yazarın dinsel kökeni nedir? Tüm bunlardan bahsederken, siz zaten Orta Doğu, Çin, Avrupa ve Amerika hakkında konuşmuş oluyorsunuz.

Bu konuyla ilgili, neredeyse bulabileceğiniz her şey, ticarete dayanan sentetik/yapay kültürü gösterir. Bu aslında şüphe götürür bir konu bile değil. Fiilen her şey farklı yerlerden gelen pek çok kültürün ürünüdür ve bizler küreselleşme, milliyetçilik ve kültürel korumacılık üzerine gerçekleştirilen tartışmalara yaklaşırken bütünüyle bunun farkında olmalıyız.

Reggae müziği bunun için uygun bir örnektir. Bu müzik türü büyük oranda Amerikan ritminden ve bluesdan esinlenerek ortaya çıktı. Bu müzik, asıl olarak Jamaikalılar, Amerikan radyo yayınlarından Amerikan müziğini dinledikleri zaman belirlemeye başladı. Daha sonra, büyük oranda Beatles ve British Invasion gruplarından etkilendi. Ragggae, kuvvetle Jamaika'ya ait olduğu düşünülen bir müzik nosyonudur -ki öyledir- fakat aynı zamanda gemicilerin söylediği heyamola şarkılarından esinlenir ve ayrıca Etiyopya'da yaygın olan bir dinden –Rastafarianism- ilham alır.

Reggae yalnızca inanılmaz ölçüde sentetik değil, aynı zamanda küresel kültür üzerinde de muazzam bir etkiye sahiptir. Amerikan rap müziğinin büyük bölümü kaynağını regaaeden alır. Blondie, Paul McCartney, Paul Simon ve daha pek çok müzisyen ziyadesiyle reggae müziğinden etkilenmişlerdir. Pek çok tekno ve eğlendirici/çılgin (rave) müzik, dub olarak bilinen Jamaika müziğinden esinlenerek ortaya çıkmıştır.

İşte çok fazla nüfusa ve zenginliğe sahip olmayan, bu büyük kültürel deve- Amerika'ya- çok yakın, oldukça küçük bir ada ve bu ada, ilk başta sentetik/

Dünya daha fazla bütünleştikçe dizanteri, ishal, sıtma ve kadınların doğum sırasında hayatını kaybetmesi vakalarının çoğu ortadan kalkıyor. Hepimizin aşına olduğu ve bana göre çok önemli olan küreselleşmenin faydalarının tam listesi mevcuttur. Bununla birlikte, kültür bağlamında bir kayıp da söz konusu. Meselâ, pek çok dilin ölüyor olduğu kesinlikle doğrudur. Fakat bu bir kazançtır, zira siz, insanları diğer insanlar için yazı yazabilecekleri ve diğerlerinin yazdıklarını okuyabilecekleri daha geniş bir dil ağı içine sokuyorsunuz. Bu alışverişle ilgili hiçbir sorunum yok, fakat bir şeyin kaybedildiğini de inkâr etmek istemem. Yok olan bu diller zengin ve ilginçtir. Net bir kazanç var, ama bütün cephelerde ilerleme kaydedildiğini söyleyemezsiniz. Bu gerçek değil.

Kültürel kayba yönelik tartışmalarla ilgili sorunlardan biri, bunların çoğunlukla korumacı fikirler için çok ileri olmalarıdır. Meselâ, Fransa'nın Amerikan kültürel emperyalizmini eleştirmesi ve yerel içerikli kurallar ve benzeri şeyler üzerinde ısrar etmesi meselesi vardır. Kültürel yaratıcı yıkımın oluşmasına engel olmaya çalışmanın etkileri nelerdir?

İyi haber, bunun kolayca engellenemeyeceğidir. Belki Xhosa'nın Arnavutluk'ta yaptığı gibi aşırı uygulamalara başvurursanız, bunu başarabilirsiniz. Fakat konunun özü şu ki, bu da işe yaramaz. Fransızlara bakın. Çıkarttıkları bütün patırtıya rağmen Paris dikkat çekici bir biçimde Afrika ve Ortadoğu kültürlerine açıktır –ve Hollywood filmlerine de. Bu alanlarda kotaları var ama bunları uygulamıyorlar. Paris'te film seyretmek isterseniz, ne tip bir film seyretmek isterseniz isteyin, şanslısınız, çünkü geniş bir seçenek yelpazesine sahipsinizdir.

Bu anlamda oldukça iyimserim. Bazı tarifeler ve kapitalizmden nefret eden birkaç entelektüel tarafından altüst edilen bu kaynaşmanın yol açtığı büyük bir tehlike içinde olduğumuzu zannetmiyorum. Kültürel fikir alışverişini savunan güçlerin güçlü olduğunu düşünüyorum, öyle ki, bugün hâlâ bazı ülkelerin düşündüğü aşırılıklara başvurmaksızın bu güçleri engelleyemezsiniz.

Sonuç olarak, çok kısa bir süreden beri dünya, çok daha serbest bir ticarete doğru ilerliyor. 1930'lardan beri mevcut fotoğraf iyi görünüyor. Mükemmellikten çok uzak ama oldukça iyi.

Creative Destruction (Yaratıcı Yıkım) kendine yönelik, çok sayıda eleştiriye de beraberinde getirdi, bunlar arasında iki önemli entelektüel, antropolog Clifford Geertz (*The New Republic*'te) ve siyaset bilimci Benjamin Barber (*Los Angeles Times*'ta) da var. Geertz, iyi ve kötü sanat hakkında kişisel estetik

dur. Kültürel alanda, ödüllerin nasıl dağıtıldığına bakarsanız, bunların tamamen kaliteyle bağlantılı olmadığını görürsünüz, ne kadar bunu tanımlamayı umursarsanız umursayın. Piyasaya dikkatle baktığınızda şunu görürsünüz ki Michael Jackson belki dünyanın en iyi müzisyeni olmayabilir ama yaptığı müzikle milyonlar kazandı. Veya Madonna'yı düşünün, en iyi şarkıcı olmamasına rağmen iyi bir opera sanatçısından çok daha fazla kazandı. Bizler içgüdüsel olarak bunda bir yanlışlık olduğunu hissederiz. Belki ahlâkî düzeyde bir yanlışlık vardır, fakat daha önemli olan soru bütün olarak sistemin kültürel ürünleri alıp almadığıdır. Kötü şarkıcının iyi olandan daha fazla kazanmasına izin veren sistem, sizin çok sayıda farklı müzik türünü söylemenizi sağlıyor mu? Cevap evettir.

Benjamin Barber'in temel eleştirisi, analizinizin son tablilde ikna edici olmadığıdır, zira birbiriyle ilişki içinde olan kültürler arasındaki güç ilişkilerini (sebeplerini) açıklamıyorsunuz.

Barber şöyle yazıyor: "Tiananmen Meydanı'ndaki bir McDonald's, Çin'deki çeşitliliği artırabilir, tıpkı Berlin'deki ilk Starbucks'ın Berlin mutfağını çeşitlendirdiği gibi. Fakat McWorld'un piyasa şirketleri sadece piyasalara yayılmayı değil, aynı zamanda piyasalara nüfuz etmeyi de amaçlar, ve bu şirketlerin temel hedefi tekel yaratmaktır. Onuncu McDonald's birincisinden farklı bir anlam içerir, ve yüzüncü McDonald's rekabeti ortadan kaldırmaya başlar. Franchise 1000'e ulaştığında homojenleşme çeşitlilikten daha baskındır. Çoğulculuk sadece belirli bir kültür içinde değil, kültürler arasında da yok olur." Bu düşünceyi nasıl değerlendiriyorsunuz?*

İlk olarak, özellikle kendini belirli bir biçimde eleştirdiğim biri olarak Barber'ın tüm bu eleştirilerini oldukça cömert bulduğumu söylemem lâzım. Fakat kendisine katılmıyorum. *Güç* derken neyi kastediyor? Ben etkili istilaların meydana gelmediğini veya gerçekleştiğinde iyi bir şey olduğunu söylemiyorum. Başından beri basitçe şunu söylüyorum ki, ben bu istilaları savunmak için burada değilim. Öyleyse sorun, eğer çok uluslu bir şirketseniz insanlar üzerinde veya diğer ülkelerdeki müşteriler üzerinde ne kadar güce sahip olduğunuzdur. Buna verilecek cevap çok az olduğudur.

Amerikan televizyon programlarına bakın. Bizler senelerdir bu programları yurtdışına satmaya uğraştık ve bunlar tüm yabancı seyirciler tarafından

* Tanınmış bir markanın, oluşmuş bir imajın belli bir bedel karşılığında, belirli standartlar içinde, yatırımcıya kullanılmasıyla oluşan bir ticari ilişki şekli (ç.n.)

Bu konuyla fazlaca ilgileniyorum. Bunun üzerine oldukça fazla okuma yapıyor ve düşünüyorum. İslâm inanılmaz ölçüde muhtelif bir yapıya sahip. Ve esasında, sizin ve benim savunduğumuz değerlere de karşı değil. Asıl problem, Amerika’da, bir bakıma, Avrupa’da yaşayan insanların İslâm toplumlarının kültürel değerlerine kıymet vermemesi ve bu değerleri hor görme eğiliminde olmasıdır. Eğer sadece “*Kendi görüş açımızı onlara nasıl empoze ederiz?*” diye düşünmek yerine, onların sunduklarına açık olursak, İslâm dünyasında daha fazla etkiye ve onları harekete geçirecek daha büyük bir kuvvete sahip olacağımızı düşünüyorum.

İslâm toplumlarının sizce özellikle göze çarpan kültürel katkıları nelerdir?

İslâm toplumlarının popüler müziği, özellikle de şu anda çoğunlukla Paris’te veya Belçika’da yapılan Cezayir müziği, bugün dünyada en önemli müzik türlerinden biridir. Kur’an’ın bu şekilde anlatılışı çok güzeldir. İslâm toplumlarındaki çok sayıdaki eski ve çağdaş sanatçı çok iyidir. Burada kendi beğenilerimi zorla başkalarına kabul ettirmek istemiyorum, fakat oralarda görülecek ve tadılacak çok fazla şey var, bizim bunlara bu kadar az dikkat göstermemizi bir çeşit suç olarak değerlendiriyorum. Sanırım İslâm toplumu tarafından reddedilmemizin bir sebebi bizim onları reddetmemizdir. Bizlerin meselâ rai müziğini daha fazla dinlememiz gerektiğini düşünüyorum. Eğer İslâm toplumunun bize sunduklarına daha açık olursak, dünyanın daha iyi bir hâle geleceğini zannediyorum. Onlar aptal değil, bizim onların kültürüne açık olmadığımızı görüyorlar. Bunun elbette terörizmi mazur gösterdiğini söylemiyorum. Yalnızca şunu söylüyorum; İslâm ülkelerinde dürüst ilimlilere ulaşmakta zorlanıyoruz ve bu da İslâm ve batı dünyası arasında bir bağın kurulamamasının sebeplerinden biridir.

Bir sonraki projeniz nedir?

Creative Destruction (Yaratıcı Yıkım)’da kısaca bahsettiğim bir Meksika kasabasında küreselleşmeye dair bir vaka incelemesi yaptım. Bu çalışma, üç kardeşin antropolojik vaka incelemesini içeriyor. Bununla ilgili araştırmanın çoğunu, kitap üzerinde çalışırken gerçekleştirdim, bu yüzden bu iki çalışmayı aynı kitapmış gibi düşünebilirsiniz.

Bu çalışmada, Meksika ve Amerika arasındaki kültürler arası ticaretin oldukça yararlı olduğu sonucuna vardım. Bunun mutlaka bir bedeli var, ama bu ticaret, Meksika’nın, Meksika kültürünü geliştirmesine büyük katkı sağladı.